
ҒТФХР 14.35.09

0000-0002-7065-0397Гулжан Таттибаева

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Тараз, Қазақстан

E-mail: gtattibaeva@mail.ru**"Көркем еңбек" пәнінде бейнелеу өнерін оқытуда бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық дамуы**

Аңдатпа. Мақалада шығармашылықтың мәні мен мазмұны, тұлғаның шығармашылық белсенділігі қарастырылады, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде көркем еңбек пәнінде бейнелеу өнерін оқыту процесінде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық белсенділігін дамыту мәселесі зерттеледі.

Түйінді сөздер: көркем еңбек, шығармашылық, белсенділік, бейнелеу өнері, оқыту, бастауыш мектеп, оқыту, қабылдау, дамыту

DOI: <https://doi.org/10.32523/2220-685X-2023-68-1-63-72>

Кіріспе. Тұлғаның шығармашылық белсенділігін ынталандыру көркемдік білім мен тәрбиенің өзекті міндеттерінің бірі болып табылады. Көркемдік білім оның барлық көріністерінде тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытудың маңызды құралы бола алады және болуы керек. Шығармашылық белсенділікті дамыту және бастауыш мектеп деңгейінде немесе 1-сыныптан бастап осындай білім беру

міндетін қою қазіргі заманғы білім беру процесі мен тәрбие жұмысының формалары белгілі бір жағдайларда өнер құралдарымен оны одан әрі шешуге сәтті бағытталуы үшін ұсынылады.

Әр түрлі іс-шараларда, атап айтқанда графикалық жұмыста бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын қалыптастыру және дамыту мәселелеріне арналған психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау бұл жасқа тек шығармашылық элементтері тән екенін көрсетеді, дегенмен шығармашылық мектеп жасына дейінгі балаларға тән деп саналады.

Мектепке бара бастаған оқушыларды оқытуда ғалымдар жүргізген пилоттық зерттеу олардың эстетикалық және көркемдік тәрбиесі мен шығармашылық дамуы үшін қажетті педагогикалық көшбасшылықтың осы әлеуметтік және жас тобына тән белгілерді анықтады. Балалардың бейнелеу өнерін, бейнелеу өнері туындылары мен табиғи құбылыстарды балалардың қабылдауын талдай отырып, зерттеушілер өз шығармашылығындағы бейненің эмоционалды кілтін эмоционалды қабылдау және көбейту белгілі бір шектерде барлық балаларға қол жетімді деген қорытындыға келді. Барлық балаларға қарапайым эстетикалық талғам, қызығушылық пен қабылдау тән деп айтуға болады, оның аясында зерттеушілер баланың дамуының алғашқы кезеңдерінде тән кейбір сенсорлық-гармоникалық қабілеттерді атап өтті.

Шығармашылық тұлғаның болашағы, өздеріңіз білетіндей, мектепке дейінгі мекемеде, мектепте қалыптасады және өмір бойы қалыптасуды жалғастырады. Ғылыми-техникалық прогрестің қазіргі кезеңінде бізде тұлғаның толыққанды дамуы үшін үлкен материалдық және рухани мүмкіндіктер бар. Бірақ оның орнына әрбір жеке дағдыға назар аудару және сол құндылықтарды ақылмен пайдалану маңызды. Және бұл, сайып келгенде, адамның қандай мүдделері мен

қажеттіліктеріне байланысты. Дегенмен, бұл процесс оңай емес; әлі де көптеген шешілмеген тапсырмалар бар. Олардың бірі-шығармашылық іс-әрекеттің табиғатын зерттеу, шығармашылық тұлғаны қалыптастыру, әсіресе бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығы.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамытудың кейбір психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін қамту үшін келесі мәселелерге тоқталайық: 1. Ғылыми тұрғыдан шығармашылық дегеніміз не? 2. Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері қандай? 3. Бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктері қандай және олар әртүрлі қызмет түрлерінде, атап айтқанда оқытуда қалай көрінеді?

Бірінші сұрақтың жауабы Материалды ұсыну кезінде біз жұмыс істейтін терминология туралы түсінік беру үшін қажет. Адамның, оның ішінде мектеп оқушыларының іс-әрекетін көптеген адамдар ғылыми зерттеулерге арнайды және "өнер" терминін қолданады. Қатаң мағынада "шығармашылық" термині бұрын - соңды қолданылмаған мүлдем жаңа нәрсеге әкелген әрекетті білдіреді. Философиялық түсінікке қатысты Шығармашылық - бұл шындықтың объективті заңдары негізінде жеке адамның және адамзаттың мақсаттары мен қажеттіліктеріне сәйкес табиғи және әлеуметтік Әлемді өзгертетін адам әрекеті. Көркем шығармашылық - бұл "объективті әлемді бейнелеп қана қоймай, сонымен бірге жасайтын" адам санасының өнімді іс-әрекетінің көрінісі [1].

Бұдан әрі ол шығармашылық процестің объективті жағдайларымен қатар субъективті факторлардың үлкен маңызы бар екенін айтады: ішкі мотивация, өнімді қиялдың болуы, дамыған қиял, өнерде маңызды рөл атқаратын білім беруде.

Психолог М.Г. Ярошевский психологияда шығармашылық ең алдымен екі аспект бойынша зерттеледі: жаңасын құрудың психологиялық процесі ретінде және оның осы процеске

қатысуын қамтамасыз ететін жеке қасиеттердің жиынтығы ретінде (үлкен кеңес энциклопедиясы. 25 Том. 331-бет). Мұндай мүмкіндіктер сана мен белсенділік принципіне, психологияның маңызды принциптерінің бірі болып табылатын белсенді тәсілге негізделген (А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Б.Ф. Ломов, б. п. Юсов және басқалар).

М. Ярошевскийдің анықтамасына сүйене отырып, көрсету қажет болды: мектептегі шығармашылық туралы ең көне идеялар; оқушылардың жұмысына, әсіресе олардың оқу қызметіне қатысты терминді немесе тұжырымдаманы қолдану мүмкіндігі.

Танымдық іс-әрекеттің бір түрі ретінде білім беру қызметі шығармашылық және репродуктивті болуы мүмкін. Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері туралы айтатын болсақ, біз шығармашылық элементтерінің болуын айтамыз, шығармашылық сөздің толық мағынасында еңбек, материалдық, практикалық және рухани-практикалық қызметті (ғылым мен өнер) сипаттайды. Шығармашылық жетілген тұлғаны және оның қызметін сипаттайды, ал біз белгілі бір кезеңде тұлғаның қалыптасуын және жеке басы көрінетін оқу әрекетін қарастырамыз.

Сондай-ақ, психологиядағы "әрекет" термині де екіұшты қолданылатынын атап өткен жөн. Л.С. Выготский мен С.Л. Рубинштейн ойынды, ілімді және еңбекті анықтады. В.Г. Ананьев барлық жастағы, соның ішінде балалық, жастық шақтағы жетекші іс-әрекет ұғымын жоққа шығармай, еңбекті бөліп көрсетеді. Ойынмен бірге оқыту өзіне-өзі қызмет көрсету және қоғамдық жұмыстар түрінде өтуі керек деген пікір айтылды. Б.Г. Ананьевтің айтуынша, әлеуметтік қызметтің үш негізгі түрі: еңбек, қарым-қатынас және таным [2].

М.С. Каган трансформациялық, танымдық, құндылық-бағдарлық, коммуникативтік қызметті физикалық және көркем шығармашылықтың ерекше түрі ретінде ажыратады [3].

А.Н. Леонтьев негізінен еңбек пен қарым-қатынаспен айналысқан [4]. А.Н. Леонтьев былай деп жазды: біз баланың мұндай әрекетін жетекші деп атаймыз, ол келесі үш сипаттамамен сипатталады: Біріншіден, бұл басқа, жаңа әрекеттермен ерекшеленетін және пайда болатын формалар. Екіншіден, бұл жеке психикалық процестерді қалыптастыратын және қалпына келтіретін іс-шаралар.

Үшіншіден, бұл баланың жеке басындағы негізгі психологиялық өзгерістердің даму кезеңінде байқалғанға жақын. Содан кейін ол көрсетеді, баланың психикасының даму кезеңдері баланың жетекші іс-әрекетінің мазмұнымен ғана емес, сонымен бірге уақыт бойынша белгілі бір реттілікпен сипатталады "алайда" кезеңдердің мазмұны да, олардың уақыт бойынша реттілігі де бұл үшін тұрақты критерий емес [4]. Көп нәрсе әр ұрпақтың жұмыс мазмұнын анықтайтын белгілі әлеуметтік өмір жағдайларын қалай табатынына байланысты, басқаша айтқанда, баланың дамуын нақты тарихи жағдайлардан тыс қарастыруға болмайды. А.Н. Леонтьевтің идеясын жалғастыра отырып [5].

Қазіргі заманғы кіші мектеп оқушысы, жасөспірім және орта мектеп оқушысы ХХ ғасырдың 80-90-шы жылдарындағы құрдастарынан ерекшеленеді. Егер бұрын бастауыш сынып оқушылары (1-4 сыныптар) білім беру жүйесінің жеке блогын құраса, енді жаңартылған білім мазмұнында жалпы білім беру жүйелеріне енгізіліп, тиісінше жасөспірімдерге тән қызмет түрлерін орындауға дайындалуы керек.

Жасты дәйекті және сипаттайтын келесі қызмет түрлері қарастырылады: ойын (мектепке дейінгі жаста), қарым-қатынас және әлеуметтік-пайдалы қызмет (жасөспірімдік шақ), мамандық таңдаумен оқыту (бейін алдындағы және бейіндік), Кәсіптік оқыту (студенттік, жасөспірімдік шақ), еңбек (жетілген жас).

Орыс психологтарының еңбектерінде белгілі бір қызмет түрі ретінде оқытудың оңтайлы теориясын қарастырады.

Ю.Давыдовтың, А. Маркованың, Ю.А. Понамариевтің пікірінше, бастауыш мектеп жасындағы жетекші сабақ болып табылатын ілім онда шындыққа теориялық көзқарастың негіздері пайда болып, дамитындығымен сипатталады.

Оқытуда жеке жаңа құрылымдар да қалыптасады: ішкі іс-қимыл жоспары, психикалық процестердің еріктілігі және т.б. Ю.А. Понамарев, А.К. Марковтың ілім теориясына сүйене отырып, оқу қызметінің келесі құрылымдық компоненттерін анықтайды: оқу жағдайы (немесе тапсырмалар); оқу әрекеттері; бақылау; бағалау [6].

Әрқайсысы осы компоненттермен және де элементтерге үлкен мән береді [7]. Осы компоненттердің әрқайсысы балалардың білімге деген белсенді көзқарасын қалыптастыратын, сабаққа оң мотивация тудыратын шығармашылықтың мүмкіндігі мен қажеттілігін ұсынады.

Бастауыш мектеп жасындағы тұлғаның психологиялық сипаттамасы қандай? Әр жас, адам өмірінің өзіндік және нақты кезеңі ретінде, көшбасшылық қызметтің белгілі бір түріне сәйкес келеді. Мектептердегі эстетикалық тәрбие процесі жағдайында 7-10 жастағы балалардың шығармашылық қабілеттері мен белсенділігін сақтау және дамыту мәселесін қарастыра отырып, жаңа тип, ең алдымен, көрсетілген жас шегі шегінде тұлға сапасының өзгеруімен сипатталады.

Л.С. Выготский, Н.А. Ветлучини және басқа зерттеушілердің жұмыстары бойынша біз үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық көрінісінің дамуы, әсіресе эстетикалық, көркемдік формаларда, атап айтқанда олардың қызметін бейнелеуде жоғары бағаланатынын білеміз. Зерттеушілер мектеп жасына дейінгі балалар да, мектепте оқитын оқушылар да жалпы әлсіздікке, психикалық процестердің тепе-теңдігінің бұзылуына байланысты жарқын, сезімтал-эмоционалды реакцияларға ие екенін атап өтті. Бұл ерекшеліктер олардың шығармашылық белсенділігімен бірге

жүреді. Белгілі бір кезеңге дейін олар қабылдау бейнелерінің, жарқын әсерлердің "іздері" ретінде кіретін "эстетикалық құбылыстармен" сипатталады [8, 9].

Сонымен қатар, баланың сенсорлық-гармоникалық реакцияларының көптеген аспектілері және қоршаған орта туралы білімге деген қажеттіліктер назар аударады. Бұл барлық сенсорлық қабылдауды, қозғалыс процестерін және баланың бүкіл болмысын, оның барлық психикалық және физикалық тіршілігін қамтыды. Бұл фонда баланың сенсорлық-гармоникалық қабылдауына негізделген, ең алдымен қоршаған ортаның эстетикалық тартымды және экспрессивті сипаттамаларын (ойыншықтар, киімдер, тұрмыстық заттар және т.б.), сондай-ақ бір-бірінен ерекшеленбейтін және тіпті қоршаған ортаның қасиеттерін дамытуға бағытталған эстетикалық және негізгі эстетикалық реакциялары көрінеді. көркем нысандар мен құбылыстар (көркем суреттер, музыка, бейнелеу өнері, театр, суреттер және т.б.). Бірақ, тек арнайы бағытталған үлкен балалар көркемдік іс-әрекетте көркемдік заттар мен құбылыстардың кейбір маңызды ерекшеліктерін, дағдыларды игеру әдістерін ашады.

Балалар іс-әрекетінің барлық басқа түрлерінде қабылдау, бейнелеу, ересектерді бағалауға еліктеу арқылы жүзеге асырылатын қоршаған әлемді бұлшықеттен тыс эстетикалық дамыту элементтері бар. Әр түрлі шығармашылық белсенділік, еркін қиял мен қиял және сол сияқтылар, жалпы шығармашылық ұмтылыс өз сезімдерін, әсерлерін қимылдарда, суреттерде, сабақтарда білдіру, егде жастағы мектеп жасына дейінгі балалар бос уақыттың тар аймағында (серуендеуде, бейнелеу сабақтарын немесе ойындарды көруде) мектептерде және осы кезеңде баланың дамуы процесінде-әлеуметтік оқушы бала жетекші іс - әрекетке оқытумен ауыстырылатын ойынға күрт жол береді. Балалардың белсенділік формалары да күрт өзгереді. Сонымен қатар, тар аймақтар да, танымдық іс-

әрекеттің формалары да өзгереді. Тиісінше, балалардың (бастауыш сынып оқушыларының) шығармашылық әлеуетінің жоғалуы шығармашылық әрекеттер ауқымының кедейленуімен, сондай-ақ сенсорлық әсерлер мен сенсорлық-гармоникалық белсенділіктің күрт төмендеуімен байланысты деген болжам бар. Бұл, жалпы алғанда, балалардың ойын әрекетін сақтаудың рөлі, командалық рухта әлем мен қарым-қатынастарды шығармашылық дамытудың маңызды жолы ретінде өте маңызды болып көрінеді, бұл қажет, көркемдік білім беру жүйесі мен эстетикалық тәрбие процесін құру міндеті, онда педагогикалық тұрғыдан келесі талаптарды жүзеге асыру ұсынылады: а) шығармашылық ойынды сақтау; б) бұрынғы әсерлердің, қабылдаулардың және айналадағы объектілер мен жағдайларды бағалаудың ұлғаюы және объектілерді бағалау мен зерттеу тәсілдерінің ересектер стандарттарымен байланысы; в) осы негізде баланың іс-әрекет түрлерінің бірлігі мен өзара толықтырылуындағы эстетикалық көріністерінің элементтері, сондай-ақ олардың шығармашылық өнімдері [10].

Бастауыш сынып оқушысына жақын белгілі бір пәндермен байланысты сабақтардың бұл талаптары оның қабылдауы мен шығармашылық әрекеттерін эстетикалық тұрғыдан күшейтеді.

Колданған әдебиеттер

1. Философский словарь. -М.: 1991. Политиздат. -560 с.
2. В.Г. Ананьев (1980) Избранные психологические труды. -М.: Т.2. Педагогика.
3. М. Каган (1974) Человеческая деятельность. -М.: Политиздат.
4. А.Н Леонтьев (1975) Деятельность, сознание, личность. -М.: Политиздат.
5. Д.Б. Эльконин (1976) К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. Вопросы психологии. -М.: № 4. С. 6-21.
6. Я. Пономарев (1976) Психология творчества. -М.:

-
7. В.А. Сухомлинский (1985) Об образовании, 2-е издание. -М.:
  8. Л.С. Выготский (1967) Воображение и креативность в детском возрасте. 2-е издание. -М.: Педагогика.
  9. Н.А. Ветлугина (1972) Художественное творчество и ребенок. -М.:
  10. Ә.О. Қамақ (2017) Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. Оқу құралы. -Алматы: Эверо.

0000-0002-7065-0397Гулжан Таттибаева

Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати

Тараз, Қазақстан

E-mail: gtattibaeva@mail.ru

Творческое развитие младших школьников в обучении изобразительному искусству в дисциплине "Художественный труд"

***Аннотация.** В статье рассматриваются сущность и содержание творчества, творческая активность личности, исследуется проблема развития творческой активности младших школьников в процессе обучения изобразительному искусству в предмете художественного труда на основе анализа психолого-педагогической литературы.*

***Ключевые слова:** художественный труд, творчество, активность, изобразительное искусство, обучение, начальная школа, обучение, прием, развитие*

0000-0002-7065-0397Gulzhan Tattibayeva

Taraz Regional University named after M.H. Dulati

Taraz, Kazakhstan

E-mail: gtattibaeva@mail.ru

Creative development of younger school children when teaching fine arts in the discipline "Artistic work"

Abstract. *The article examines the essence and content of creativity, creative activity of the individual, examines the problem of the development of creative activity of younger schoolchildren in the process of teaching fine arts in the subject of artistic work based on the analysis of psychological and pedagogical literature.*

Keywords: *artistic work, creativity, activity, fine arts, education, primary school, training, reception, development*

References

1. Philosopher's dictionary. -M.: 1991. Politizdat. –560 p.
2. V. G. Ananyev (1980) Psychological problems. -M.: T 2. Pedagogy.
3. M. Kagan (1974) human activity. -M.: Politizdat.
4. A.N. Leontiev (1975) Activity, creation, personality. -M.: Politizdat.
5. D.B. Elkonin (1976) To the problem of periodization of mental development in the child's age. Questions of psychology. -M.: № 4. P. 6-21. (in Russian language)
6. Ponomarev (1976) Psychology of creativity. -M.: (in Russian language).
7. V.A. Sukhomlinsky (1985) Ob of Education, 2-e izdaniya. -M.: (in Russian language).
8. L.S. Vygotsky (1967) Creativity and creativity in the younger generation. 2-e izdanie. -M.: Pedagogy (in Russian language).
9. N.A. Vetlugina (1972) Artistic creativity and Kid. -M.: (in Russian language).
10. A.O. Kamak (2017) Methods of teaching Fine Arts. Training manual. -Almaty: Evero.